

Justitiedepartementet

Svar på remiss – Förstärkt skydd för väljarna vid röstmottagningen, SOU 2021:7

Eskilstuna kommun har fått tillfälle att yttra sig över remissen *Förstärkt skydd för väljarna vid röstmottagningen (SOU 2021:7)*, er beteckning Ju2021/00355. Eskilstuna kommun lämnar följande yttrande.

5 Röstmottagning och offentlighet

Förslaget om att all röstmottagning är offentlig är i grunden mycket bra och förslaget till förändring av vallagen kan i detta avseende tyckas självklar. Av författningskommentaren framgår att bestämmelsen är ny, men har sin motsvarighet i tidigare vallagar, samt att den har tagits in i ett klagörande syfte.

Eskilstuna kommun konstaterar att analysen av förslaget är mycket kortfattad i delbetänkandet. Som exempel på när röstmottagningen inte kan vara offentlig nämns röstmottagning på sjukhus, kriminalvårdsanstalt, häkte eller liknande inrättning. Eskilstuna kommun anser att förslaget till ändring av vallagen borde analyseras och beskrivas ytterligare när det gäller de undantag då röstmottagningen inte kan vara offentlig. Eskilstuna kommuns bedömning är att det inte med tillräcklig tydlighet framgår av vallagen att valnämnden kan fatta beslut om röstmottagning i röstningslokaler med begränsat tillträde. En förutsättning för att förslaget om offentlighet ska nå syftet att vara klagörande är därför att möjligheten för valnämnden att genomföra röstmottagning i röstningslokaler med begränsat tillträde framgår med större tydlighet i vallagen.

I ljuset av den pågående pandemin förutsätter Eskilstuna kommun att det kan komma att uppstå situationer då offentligheten i röstmottagningen kan behöva begränsas på grund av yttre omständigheter. Detta förutsätts kunna regleras i annan lag än vallagen.

Om antalet besökare vid röstmottagningen skulle bli mycket stort kan det också, rent teoretiskt, finnas en risk för att offentligheten kan behöva inskränkas för att inte oordning ska uppstå.

Sammanfattningsvis tillstyrker Eskilstuna kommun utredningens förslag i avsnitt 5, om en ny bestämmelse i 8 kap. 1 § vallagen, under förutsättning av att vallagen också

förtydligas avseende förtidsröstning i röstningslokaler med begränsat tillträde, lämpligen i 3 kap. 22 §.

6 Otillbörlig påverkan på väljarna vid röstningen

6.6.1 Förutsättningar för rekrytering av röstmottagare

Eskilstuna kommun delar utredningens bedömning i avsnitt 6.6.1. Det är av mycket stor vikt att hot, våld, rasism och kränkningar av röstmottagare tas på största allvar och utreds av rättsvårdande myndigheter. Det är också rimligt att ansvaret för röstmottagarnas arbetsmiljö åligger valnämnden.

Eskilstuna kommun delar också utredningens uppfattning att det i nuläget inte finns skäl att överväga ytterligare formella regler för bemanningen av röstmottagare.

6.6.2 Utbildningen av röstmottagare ska ge likvärdiga kunskaper

Eskilstuna kommun delar utredningens förslag om att Valmyndigheten även fortsättningsvis ska ansvara för att utveckla och tillhandahålla utbildningsmaterial för länsstyrelser och valnämnder. Intentionen i förslaget om att Valmyndighetens utbildningsmaterial ska användas är bra, men förslaget om kvalitetssäkring av de ändringar och kompletteringar av materialet som valnämnderna behöver göra är med den föreslagna lagregleringen allt för långtgående.

Eskilstuna kommun anser att Valmyndighetens handledningar för röstmottagning i vallokaler respektive röstningslokaler ska vara obligatoriskt för alla röstmottagare att arbeta efter. Det materialet behöver kompletteras med ett lokalt material, som bland annat omfattar de lokala beslut valnämnden har fattat om röstmottagningen i den egna kommunen.

Valmyndigheten producerar också powerpointpresentationer och filmer. För att få en ökad tydlighet om de lokala förutsättningarna kan delar av det materialet behöva bytas ut eller kompletteras med lokalproducerat material. Detta kan behöva göras med kort varsel och mellan utbildningstillfällen.

Valmyndigheten är en liten myndighet. Kommunernas planering och genomförande av utbildningar sker i regel under en period då Valmyndigheten rimligtvis har en hög belastning. Det är knappast utredningens avsikt att Valmyndighetens personal ska granska och säkerställa kvaliteten i samtliga kommuners utbildningsmaterial då det skulle vara en orimlig arbetsuppgift för myndigheten. Eskilstuna kommun anser inte heller att det är rimligt att ansvaret för kvalitetssäkringen ska åläggas länsstyrelserna, främst av den anledningen att länsstyrelserna och valnämnderna har olika roller i valorganisationen och att länsstyrelserna inte alltid har högre kompetens kring röstmottagningen än vad kommunernas valnämnder har.

Sammanfattningsvis anser Eskilstuna kommun att Valmyndighetens handledningar ska vara obligatoriska att använda i utbildningen och då kompletterade med lokal

information, men att en högre grad av valfrihet ska råda för valnämnderna när det gäller powerpointmaterial och filmer.

Utredningens förslag kan öppna för tolkning kring i vilken utsträckning valnämndernas utbildningsmaterial ska detaljgranskas av någon annan myndighet. För att få en ökad tydlighet kring vad som egentligen är syftet med förslaget föreslår Eskilstuna kommun att utredningens förslag till komplettering av 3 kap. 5 § vallagen ändras till att istället får följande lydelse: *Vid utbildningen ska det utbildningsmaterial som tillhandahålls av den centrala valmyndigheten användas. Valnämnden får dock ersätta eller komplettera utbildningsmaterialet med eget innehåll under förutsättning att kvaliteten i det material som används bibehålls.*

6.6.3 Ordningen på röstmottagningsstället

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag om att ge röstmottagarna befogenheten att tillfälligt få avvisa personer från ett röstmottagningsställe.

Eskilstuna kommun vill dock understryka att röstmottagarnas säkerhet och arbetsmiljö är central i sammanhanget. I det utbildningsmaterial som Valmyndigheten tar fram är det därför viktigt att vara tydlig med hur röstmottagarna ska agera för att på ett bra sätt avvisa någon från röstmottagningsstället. Tänkbara scenarier och konsekvenser av olika typer av handlande bör belysas i utbildningarna.

6.6.4 Utökat ansvar för vissa röstmottagare

Eskilstuna kommun har ingen erinran mot utredningens förslag.

Valnämnden i Eskilstuna kommun har tidigare inte utsett någon ordförande vid förtidsröstningen, men ser inga hinder för en sådan ordning. Behovet av en ordförande bedöms vara större i lokaler med många röstande, där det ofta är fler än två röstmottagare som tjänstgör åt gången, än i lokaler med en lägre tillströmning och endast två röstmottagare.

6.6.5 Valpropaganda nära röstmottagningsställena

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag om att det i ett område närmast utanför röstmottagningsställena inte ska förekomma propaganda eller annat som syftar till att påverka eller hindra väljarna i deras val. Valnämnden i Eskilstuna kommun har vid de senaste valet antagit riktlinjer med motsvarande reglering.

Eskilstuna kommun delar utredningens uppfattning att traditionen med att partiföreträdare står utanför röstmottagningsställena och delar ut valsedlar brukar ske på ett ordnat sätt och utan agitation. Om detta även fortsättningsvis kan genomföras på ett bra sätt ser Eskilstuna kommun inte något hinder för att det sker inom det område utanför röstmottagningsstället där propaganda inte får förekomma.

7 Gruppröstning

7.6.1 Utbildning av röstmottagare och information till väljare

Eskilstuna kommun delar utredningens uppfattning om att röstmottagarna behöver ha nödvändig kunskap och förståelse om valhemligheten och att Valmyndigheten behöver vara tydlig med detta i utbildningsmaterialet.

Eskilstuna kommun delar också uppfattningen att det är viktigt med information riktad till väljare om att väljaren ska stå själv såväl vid valsedlarna som när denne gör iordning sin röst bakom valskärmen. Valmyndigheten bör ta fram affischer och annat material med den informationen, samt på andra sätt informera om det i olika sammanhang inför valet.

7.6.2 Tydligare reglering av valhemligheten vid röstningen

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag att det ska framgå i vallagen varje väljare ska vara ensam bakom en valskärm och göra iordning sina röster.

7.6.3 Biträde åt väljare vid röstning

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag i avsnitt 7.6.3. Det är bra att det förtydligas att det i första hand är röstmottagarna som ska hjälpa väljaren när sådant behov finns, samt att en röstmottagare alltid ska närvara även om väljaren tar hjälp av någon annan.

Även den här informationen bör finnas med i Valmyndighetens information till väljarna, till exempel i form av affischer som sätts upp på röstmottagningsställena.

7.6.4 Tystnadsplikt för privatpersoner som hjälper en väljare att rösta

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag om att införa en uttrycklig tystnadsplikt för den som hjälper väljaren vid röstning. Även här förutsätts att tystnadsplikten finns med i Valmyndighetens utbildningsmaterial för röstmottagarna och i informationen till väljarna.

8 Reformen med avskärmningar av valsedelsställ

8.7.1 Utvärderingen av reformen

Tillämpningen av reformen med avskärmd plats för valsedlar bör utvärderas i samband med 2022 års allmänna val

Eskilstuna kommun anser att en utredning av valsedelssystemet är mycket angelägen. Det är bra att utredningens bedömning är att en utvärdering av avskärmningarna görs i samband med 2022 års val, men att utreda valsedelssystemet i grunden måste vara av mycket hög prioritet.

Utredningens utvärdering visar behov av förstärkta statsbidrag inför 2022 års allmänna val

Eskilstuna kommun instämmer i de behov som redovisas för förstärkta statsbidrag inför 2022 års val med anledning av reformen med avskärmade valsedlar. Utöver vad som framförs i utredningen bedömer Eskilstuna kommun att reformen med avskärmade valsedelsställ också innebär ökade kostnader för fler valdistrikt och större lokaler.

Eftersom flödet i vallokalerna kommer att vara långsammare, och det därmed uppstår en större risk för köbildning, behöver valdistriktsindelningen ändras så att antalet röstberättigade per valdistrikt blir färre. Det innebär fler röstmottagare och fler lokaler, vilket leder till ökade kostnader för kommunerna. Det kommer också att behövas större lokaler för att uppfylla såväl kraven på avskärmning som kraven på tillgänglighet.

8.7.2 Ansvaret för utläggning av valsedlar

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag om att valnämnden ska överta ansvaret för att lägga ut de valsedlar som partierna levererar till röstmottagningsställena. Den modell som beskrivs i delbetänkandet är samma modell som redan idag tillämpas av valnämnden Eskilstuna kommun.

Valsedelssystemet behöver dock ses över i sin helhet. Med nuvarande ordning är det partierna som ansvarar för distributionen av namnvalsedlar till val- och röstningslokaler och det finns stora risker förenat med att kommunerna frivilligt erbjuder partierna att ta hand om distributionen. Eftersom det är många partier som ställer upp i de olika valen är det en stor utmaning för kommunerna att hantera ett sådant erbjudande på ett likvärdigt sätt. Vid valen till Europaparlamentet levereras namnvalsedlar under vissa förutsättningar direkt från Valmyndigheten till valnämnderna, som sedan ansvarar för att valsedlarna finns på röstmottagningsställena. Eskilstuna kommun skulle välkomna en liknande lösning för distribution av namnvalsedlar vid valen till riksdag, region- och kommunfullmäktige, som ett första steg i en reformering av valsedelssystemet. Med en sådan lösning skulle eventuellt partivalsedlarna kunna avskaffas, vilket skulle underlätta väljarnas förståelse för röstningsförfarandet.

8.7.3 Presentationen av valsedlar

Utredningens förslag om att valsedlarna ska presenteras på ett likformigt sätt är bra. Eskilstuna kommun anser dock att valsedlarna borde presenteras på ett likformigt sätt i hela riket och inte enbart inom den egna kommunen. Valmyndigheten har tagit fram ett så kallat ställningstagande över hur valsedlarna bör presenteras. Eskilstuna kommun anser att Valmyndigheten bör ha befogenhet att fatta beslut om presentationen av valsedlarna som är bindande för kommunerna och inte enbart vägledande.

Ordningen bland valsedlarna är, som framförs i utredningen, det område som genererar flest överklaganden. Det finns därmed starka skäl för att presentationen av valsedlarna är likformig på samtliga röstmottagningsställen i riket. Detta är också ytterligare ett argument för att utreda en reformering av valsedelssystemet.

8.7.4 Utformningen av avskärmningarna

Eskilstuna kommun delar utredningens bedömning att den närmare utformningen av avskärmningarna inte bör författningsregleras. Däremot skulle det vara en stor fördel om valnämnderna kunde beställa skärmar från Valmyndigheten.

8.7.5 Placeringen av avskärmningarna

Eskilstuna kommun delar utredningens bedömning att den nuvarande regleringen gällande platsen där valsedlar kan läggas ut vid röstmottagning ska bestå. Eskilstuna kommun konstaterar dock att reformen med avskärmningar av valsedelsställ lett till att det blivit allt vanligare att valsedlarna placeras i lokalen istället för i anslutning till den.

Valmyndigheten bör i sitt utbildnings- och informationsmaterial till länsstyrelserna och valnämnderna informera om olika lösningar för placering av valsedlarna, till exempel den ”röstningsstation” som beskrivs i utredningen där valsedlarna placeras i nära anslutning till valskärmen. Eskilstuna kommuns tolkning är att den lösningen inte är densamma som att placera valsedlarna direkt bakom valskärmen, vilket tidigare varit på förslag.

8.7.6 Tillträdet till platsen där valsedlarna finns utlagda

Eskilstuna kommun tillstyrker utredningens förslag om att förtydliga att väljarna var för sig ska ta sina valsedlar utan insyn från andra personer, samt förslaget om ny reglering om biträde åt väljaren bakom avskärmningen. Det är bra att det förtydligas att det i första hand är röstmottagarna som ska hjälpa väljaren när sådant behov finns, samt att en röstmottagare alltid ska närvara även om väljaren tar hjälp av någon annan.

Eskilstuna kommun anser dock att en bestämmelse om tystnadsplikt bör införas för den som hjälper väljaren att ta valsedlarna på motsvarande sätt som för den som hjälper väljaren att göra iordning sin röst bakom valskärmen.

9 Kostnadsberäkningar och andra konsekvensbedömningar

Eskilstuna kommun delar utredningens uppfattning om vilka områden som medför kostnadsökningar för kommunerna.

Utöver vad som framförs i utredningen bedömer Eskilstuna kommun att den digitala distribution av röstkort som Valmyndigheten planerar för kommer att medföra ökade kostnader för kommunerna i form av IT-utrustning och support.

Eskilstuna kommun förutsätter att finansieringsprincipen kommer att råda och att kommunerna kompenseras i form av höjda statsbidrag för genomförandet av val.

Övriga synpunkter

Utöver det som behandlas i betänkandet finns det andra delar i valsystemet som är angelägna att belysa. Eskilstuna kommun lämnar därför följande synpunkter.

Valsedelssystemet

Valmyndigheten har efter varje val sedan 2006 efterfrågat en översyn av valsedelssystemet i dess helhet. Eskilstuna kommun delar Valmyndighetens uppfattning om att en sådan översyn behöver genomföras. En stor del av de utmaningar och svårigheter som uppstår i samband med val kan hänföras till valsedelssystemet. Detta understryks ytterligare i Riksrevisionens granskningsrapport om valförfarandet 2019.

Valadministrationen

Som framgår av utredningen är organisationsstrukturen av valadministrationen inte hierarkisk, utan varje nivå (Valmyndigheten, länsstyrelserna och kommunernas valnämnder) ansvarar för sina respektive områden enligt vallagen.

Eskilstuna kommun anser att Valmyndighetens roll och ansvar behöver stärkas för att bättre stämma överens med de behov och förväntningar som finns. Eskilstuna kommun delar Riksrevisionens rekommendation i granskningsrapporten om valförfarandet 2019, om att särskilt frågan om Valmyndigheten ska ges möjlighet att meddela riktlinjer till länsstyrelser och valnämnder bör ses över.

Distribution av förtidsröster

Antalet förtidsröster är väldigt omfattande och många röster avges i slutet av förtidsröstningsperioden. Under valperioden är det korta tidsramar för distribution av röster och i slutet av valperioden finns det inga marginaler alls, vilket gör att distributionen av röster är väldigt central i rösthanteringen. En organisation för dessa transporter måste vara mycket stabil.

Eskilstuna kommun delar Valmyndighetens farhåga i erfarenhetsrapporten från Europaparlamentsvalet 2019 om att det sannolikt kommer att uppstå fler omval på grund av röster som inte kommer fram i tid, om inga åtgärder vidtas för att förändra eller underlätta distributionen.

Digitala röstkort

Valmyndigheten har som målsättning att distribuera röstkort digitalt vid de allmänna valen 2022. Eskilstuna kommun anser att det är en bra målsättning, men att det uppstår nya utmaningar i samband med förtidsröstningen då väljaren lämnar sitt röstkort till röstmottagarna i samband med röstningen. Det måste därför finnas möjlighet att skriva ut röstkort i röstningslokalerna, vilket leder till ökade kostnader för kommunerna för IT-utrustning och support. Eskilstuna kommun förutsätter att kommunerna kompenseras för detta i form av ökade statsbidrag. Utöver detta behöver vallagen kompletteras med en bestämmelse om att det ska vara tillåtet att använda någon form av adresskort istället för röstkort vid förtidsröstningen i de fall tekniken inte fungerar.

Pandemin

Den pågående pandemin väcker en del frågor om möjligheterna att på ett säkert sätt genomföra allmänna val i ett läge med en pandemi. Alla delar av valadministrationen har ett ansvar för att planera och förbereda val utifrån sina respektive ansvarsområden. Eskilstuna kommuns bedömning är att det kan behöva göras en del förändringar även i vallagen i ett läge då allmänna val ska genomföras vid en pandemi.

ESKILSTUNA KOMMUN